

apare nici un sat cu acest nume, dar în zona situată la sud-est de Măcin este însemnată o vale denumită „Valea Lupului“¹⁰⁴. Toponimul, singura amintire, se pare, a fostului sat s-a păstrat și după aceea, desemnând o mică vale din apropierea localității Țiganca¹⁰⁵ (azi Nifon, județul Tulcea).

Date privind ecoul Memorandumului în opinia publică din România

TRAIAN RUS

În șirul luptelor duse de poporul român pentru unitate și independență, dreptate și libertate socială și națională, un moment de seamă l-a constituit mișcarea memorandistă din anii 1892—1894. Prin conținutul său, Memorandumul — care „n-a fost opera personală a unor oameni, ci a fost hotărârea fermă a tuturor românilor“¹ — a reprezentat o sinteză istorică, politică, juridică a situației românilor transilvăneni. În acest document, cu caracter politic precumpănit, înaintat în 1892 Curții de la Viena, se cereau pentru românii din Transilvania, care reprezentau trei sferturi din populația acesteia, drepturi echivalente cu importanța lor în viața social-politică a țării.

Refuzul împăratului Francisc Iosif I de a primi memoriul și pe delegați, manifestațiile șovine puse la cale de oficialități împotriva memorandiștilor, arestarea fruntașilor politici transilvăneni, procesul intentat acestora² au provocat

¹⁰⁴ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, C. XXXII. 1. Vezi și Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 62.

¹⁰⁵ Grigore Gr. Dănescu, *op. cit.*, p. 306.

¹ Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 228/1939, f. 9.

² „În anul 1892, cînd apăsarea politică, socială și economică a românilor ardeleni, prin suirea la cîrma țării a teroristului renumit Banffy Deszô a trecut toate marginile — se arată într-un document semnat de un număr de 15 memorandiști — poporul român a hotărît ca toate prigonirile, relele și nedreptățile ce bîntuie acest popor să fie cuprinse într-un document numit „Memorand“ și acesta prezentat împăratului din Viena ca semn de protest al neamului românesc. Pelerinajul memorandist a durat din 29 mai pînă la 10 iunie. Deputația a avut 300 de membri, delegați ai județelor. Din fiecare județ erau aleși 5—6 delegați. La 29 mai delegațiile s-au întrunit în primăria veche — Altes Rathaus — a Vienei într-o manifestațiune impunătoare. Primirea românilor a fost admisă la început. În scurt timp a sosit la Viena contele Szapary, ministru de interne. Tot atunci baronul Banffy — în calitate de președinte al camerei maghiare — a mers personal la împărat și l-a amenințat cu detronarea și deslipirea Ungariei de către Austria, dacă dă ascultare valahilor. Bătrînul împărat a prins frică și a dispărut din oraș“ (Ibidem, f. 5).

Intr-un alt document se face următoarea subliniere : „Întorși înapoi memorandiștii, drumul lor a fost presărat de ruini și grozăvii. Ardealul a fost prefăcut într-un vast cîmp de închiziție, teroare, măceluri, temniți, omoruri și martirizări. Împotriva lor s-au deslănțuit prigoane înfiorătoare. În urma memorandumului, unii au fost umiliți și torturați, alții au fost insultați și loviți. Li s-au distrus casele, li s-au confiscat întregul lor avut, au fost sărăciți pînă la extrem. Au auzit în ei cu pietre. Au fost batjocoriți, au fost țîriți și în fața tribunalelor maghiare și condamnați pe capete. Au fost purtați în lanțuri“ (Ibidem, f. 9).

pe întreg cuprinsul țării noastre o mișcare de protest de o amploare și intensitate deosebite.

Mișcarea memorandistă, „simbolul unei colectivități românești“, se încadra organic în lupta de eliberare națională a românilor din toate provinciile subjugate, în amplele acțiuni de realizare a unui stat național unitar. „Neamul românesc din Ardeal fusese constrâns secole întregi la o viață de stat vitregă și exclusivă numai în folosul dinastiei habsburgilor și a magnaților unguri. În acele vremuri și împrejurări, ce nu sînt lipsite de interes, noi memorandiștii ne-am avîntat în vîltoarea luptelor pentru desrobirea și întregirea neamului... Pentru țara noastră — una și eternă — am luptat, am suferit întemnițări și pauperizări... Triumful neamului românesc l-am plătit cu chinurile robiei și cei mai mulți dintre noi ale morții“³.

La rîndul lor, românii din provinciile subjugate au apreciat la adevărata lui valoare sprijinul primit din partea opiniei publice românești din statul independent în lupta dusă pentru eliberare națională și unitate politică. Semnificativ, în acest sens, este răspunsul dat de Vasile Lucai unui ziarist cu ocazia vizitei făcute la București, la începutul lunii iunie 1892. La întrebarea privind impresia pe care i-au făcut-o marile manifestații din România, de solidaritate cu cauza românilor transilvăneni, secretarul Partidului Național Român a răspuns: „Mișcarea națională din țară a pătruns pînă prin cele mai ascunse colibe țărănești și pot să spun că nu este țaran român care să nu aibă cunoștință de cele ce s-au petrecut aici... Populația română, în special cea rurală, de la noi, a primit adîncă convingere, în urma mișcării naționale din țară, că identitatea sentimentelor și solidaritatea aspirațiilor se manifestă ca o forță îmbucurătoare la toți românii“⁴.

Solidaritatea opiniei publice din România independentă cu lupta dreaptă a românilor transilvăneni pentru drepturi politice și culturale s-a manifestat sub diferite forme: articole de protest în presa vremii, mitinguri și demonstrații de stradă, telegrame și scrisori de îmbărbătare trimise memorandiștilor, organizarea de colecte publice, intervenții la autorități etc. De pildă, întrunirea din 8 iunie 1892, din București, unde cei prezenți, „indignați de jосnicia și barbaria“ politicii autortăților dualiste, și-au manifestat solidaritatea cu memorandiștii, hotărîrea lor fermă de a sprijini, prin toate mijloacele, pe „frații lor pe care soarta îi ține încătușați“⁵.

În zilele de 11 și 12 iunie 1892 astfel de manifestații s-au organizat și în alte orașe din România. La Iași, din inițiativa studenților, s-a desfășurat la 11 iunie un impresionant miting în fața statuilor lui Ghica Vodă și Ștefan cel Mare la care au luat parte „o imensă mulțime de cetățeni“. Locuitorii Mehedințului, la întrunirea din ziua de 12 iunie, dezaprobau politica de asuprire națională la care erau supuși românii transilvăneni, manifestîndu-și deplinul lor sprijin față de cauza pentru care s-au ridicat la luptă memorandiștii. La rîndul lor, cetățenii din Slatina și-au manifestat încrederea în mișcarea memorandistă, în „cauza cea sfîntă și dreaptă“, fiind convinși că „Unirea și idealurile românismului tot vor învinge“⁶.

Manifestațiile de solidaritate cu memorandiștii au crescut în amploare în ziua de 14 iunie, cînd au avut loc mari mitinguri și demonstrații în toată țara, hotărîrea fermă a celor prezenți fiind „de-a duce la bun sfîrșit opera celor bătrîni, de a realiza unirea tuturor românilor“. La impresionanta demonstrație organizată în Capitală au fost prezenți, alături de miile de bucureșteni, și „români

³ Ibidem, f. 1, 4 și 22.

⁴ „Adevărul“ din 4 iulie 1892.

⁵ „Turda“ din 14/26 iunie 1892.

⁶ „Adevărul“ din 13 iunie 1892.

delegați din toate unghiurile țării libere“. Participanții, purtând tricoulul cernit, „căci în doliu erau inimile românilor“, au manifestat pentru gloria străbună și pentru „încrederea pe care tot acest neam trebuie să o arate în acea zi în viitorul său, care va să fie plin de glorie și măreție, manifestare puternică a trăinicieii lui de a vieții plin de demnitate și liber în viitor“. În sala „Orfeu“ unde a avut loc acest miting, vorbitorii, printre care Al. Orăscu, rectorul Universității, și Costa Foru, au subliniat dorința de pace ce caracterizează, din timpurile cele mai vechi, poporul român, dorința ca toate popoarele „liber să se dezvolte“, hotărîrea tuturor de a „face unitatea întregului neam românesc“.

În numele „păcii și al progresului popoarelor“, al sentimentelor „legitime ce ne leagă de frații noștri de peste Carpați“, participanții au denunțat în moțiunea votată „actele și măsurile de deznaționalizare“ ale imperiului austro-ungar și au protestat „contra acestor odioase atentate“, care constituie „o violare flagrantă a dreptului naționalităților“.

După terminarea mitingului, s-a depus o coroană de flori îndoliată la statuia lui Mihai Viteazul, a „acestui brav domn de odinioară al tuturor românilor“, în prezența a mii de bucureșteni. „Un popor întreg după trei veacuri se adună în jurul acestuia care, în lupta cu ursita dușmană, a reușit să realizeze visul urmărit continuu de poporul român“, nota cu entuziasm un martor ocular al acestei grandioase manifestații de solidaritate cu lupta românilor din Transilvania⁷.

Intruniri asemănătoare au fost organizate și în orașele Tg. Neamț, Tulcea, Pitești, Galați, Orșova, Ploiești, Rm. Sărat, Iași, Rm. Vlcea, Focșani, Bacău, Botoșani, Călărași, Cîmpulung, Constanța, Calafat și în alte localități, unde participanții au protestat „în numele celor mai sfinte drepturi, contra teroarei și vandalismului“ deslănțuite împotriva „fraților noștri care luptă pe căi legale și apără naționalitatea, familia și exercițiul celor mai sfinte drepturi“ și care „sînt stăpîni de drept“ în această veche provincie românească⁸.

În același timp, opinia publică românească a sprijinit și a fost de acord cu acțiunile întreprinse de Partidul Național Român în anul 1893. Avem în vedere, de pildă, hotărîrile Conferinței Naționale de la Sibiu, din 23—24 iulie 1893, cînd a fost acceptată, în unanimitate, moțiunea de solidaritate fără rezerve cu conținutul Memorandumului. În preajma convocării conferinței, a fost adresată Dr. I. Rațiu o scrisoare semnată de circa 10 000 de cetățeni din Regatul român în care aceștia își manifestau deplinul lor acord cu toate acțiunile întreprinse de Partidul Național Român și de frunțașii politici ai românilor transilvăneni⁹. Măsurile represive luate împotriva unor delegați participanți la conferință au prilejuit un alt val de proteste însoțite de manifestații pentru unitate. Amintim întrunirea publică de la Ploiești, la care Barbu Șt. Delavrancea, referindu-se la suferințele celor peste trei milioane de români din Transilvania și Ungaria, sublinia că „nici cărturari, nici negustori, nici bătrîni, nici tineri, nici copii lor chiar, din regatul nostru, nu pot rămîne în liniște, în nepăsare“, deoarece „durerea lor este durerea noastră“¹⁰.

Mișcarea de sprijin și solidaritatea cu memorandiștii care au cuprins cetățeni de toate categoriile (studenți și elevi, muncitori și țărani, cadre didactice și funcționari, ingineri și ofițeri etc.), au cunoscut o deosebită intensitate în preajma și în timpul procesului intentat memorandiștilor. La întrunirea publică din 20 februarie 1894 ținută în sala „Dacia“ din capitală, condamnîndu-se politica de asuprire națională, s-a reliefat rolul maselor în lupta pentru cucerirea și mențin-

⁷ „14 iulie 1892“ (număr unic); „Adevărul“ din 16 iunie 1892.

⁸ „Adevărul“ din 16 iunie 1892.

⁹ „Calendarul pentru toți românii pe anul 1895“, p. 33.

¹⁰ B. Delavrancea, *Rolul și drepturile românilor transilvăneni. Chestiunea națională*, București, 1894, p. 6.

nera libertății. „Dumneavoastră sînteți istoria, principiul, fundamentul ei“, sublinia un orator. La rîndul său, Barbu Șt. Delavrancea, printre altele, a spus : „Un singur cuvînt a făcut minunea de a ridica, din mormînt, un popor întreg, și acel cuvînt fermecător, acel cuvînt care a cuprins imaginația și inimile tuturor, care a ridicat frumos și mare pe poporul român, este cuvîntul sfînt de libertate. În acest cuvînt este istoria renașterii noastre“¹¹.

În ziua de 19 aprilie 1894, bucureștenii și-au ridicat glasul din nou în apărarea fraților lor de peste munți într-o adunare de protest unde „și-au dat pe față hotărîrea lor neclintită de a lupta cu inima pînă la definitivă dezlegare a războiului de rasă purtat... contra românilor“. În aceeași zi au fost organizate în 23 de orașe peste 40 de mitinguri la care au luat cuvîntul 136 de oratori, oameni de știință și cultură, oameni politici, țărani și meseriași etc.¹².

Din toate colțurile țării s-au trimis telegrame regelui, primului ministru și lui Ion Rațiu, precum și „martirilor ce luptă pentru libertatea lor, pentru naționalitatea noastră“¹³. În telegrama cetățenilor din Hirșova adresată regelui Carol I se arată : „Cînd limba, credința și originea fraților noștri de peste munți sînt prigonite, poporul român liber... nu poate sub nici un motiv să stea nepăsător“. Cetățenii din Rîmnicu Sărat, „în numele umanității și interesului păcii și pentru triumful dreptății“, au cerut regelui să intervină „în favoarea fraților noștri de peste munți amenințați în existența lor națională“¹⁴. La rîndul lor, cetățenii din Constanța adunați într-o impresionantă adunare populară au adresat suveranului român o emoționantă telegramă în care printre altele se arată : „Faptele ce se petrec peste Carpați au zguduit adînc simțurile tuturor românilor pînă în unghiurile cele mai departe. Înjungherile ce continuu se fac în corul națiunii noastre prin întemnițarea, pînă acum pe alese, iar acum a tuturor frunțașilor frați ai noștri de dincolo... renaltă în gradul cel mai suprem toate inimile românești. Pustiirile ce se pot face acolo și împrejurime, flăcările aprinse cu atîta nesocotință sînt incomensurabile și ne umplu de jale și groază pentru viitorul patriei noastre“.

Cetățenii capitalei și delegații din toată țara, întruniți în mitinguri în sala „Eforie“, în ziua de 4 aprilie 1894, „în fața procesului fără seamăn, intentat de politica de maghiarizare“, adînc „îndignați de prigonirile răzpunătoare la care sînt expuși frații noștri“, în numele legăturilor de sînge „care sînt mai presus de orice hotare politice“, în „numele întregului neam românesc“ au protestat împotriva „atentatului comis împotriva naționalității române din Ungaria și Transilvania“. Exprimîndu-și simpatia și admirația față de mișcarea memorandistă, participanții le-au urat din tot sufletul românilor de peste munți „izbîndă cauzei lor care este cauza lumii“¹⁵.

Muncitorii din Ploiești în moțiunea votată cu ocazia unei întruniri au protestat „contra asuprii românilor din Transilvania și Ungaria de către clasele exploatare“¹⁶.

Procesul memorandiștilor prilejuește apariția la București a ziarului „Golgota“, o condamnare a nedreptăților la care erau supuși românii din Transilvania, o apoteoză a memorandiștilor, socotiți martiri ai neamului, o exaltare a libertății și dreptății care va încununa această luptă grea¹⁷. În ziarele „Golgota“ și „Viața“

¹¹ Idem, *Intrunirea naționalilor-liberali. Regimul personal*, București, 1894, p. 12—13.

¹² „Golgota“ din 24 aprilie 1894 (număr unic).

¹³ „Tribuna“ din 5/17 mai 1894.

¹⁴ Arh. St. București, fond Casa Regală, dosar 2/1894, f. 4—5, 11—12 și 34.

¹⁵ Ibidem, f. 13.

¹⁶ „Dreptatea“ din 25 aprilie/9 mai 1894.

¹⁷ *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, 1968, p. 65.

a apărut poezia lui Al. Vlahuță „Eroilor martiri“ însoțită de următoarea explicație: „Fruntașii unui popor batjocorit și asuprit s-au dus să implore îndurare împăratului. Iată crima pentru care vor fi osindiți la ani de pușcărie. Ceea ce se petrece acum în Transilvania este poate ultima rușine a veacului acesta. Trimitem, ca o salutare pioasă, fraților noștri versurile de mai jos, închinare Eroilor — Martiri“.

Știrea despre sentința pronunțată în procesul de la Cluj a indignat întregul popor român, organizându-se pretutindeni puternice manifestații de protest. „Eroii, martirii neamului românesc“ erau salutați, transmițându-li-se „expresia de iubire și admirație“, deoarece au dovedit cu bărbăție că „sînt hotărîți a stăruî în lupta pentru apărarea naționalității și credinței strămoșești. La 22 mai 1894 a avut loc la București o grandioasă demonstrație la care au participat peste 50 000 de cetățeni. S-a adoptat „Apelul de dreptate“ adresat întregului popor român, în care era demascată asuprirea românilor din Transilvania. O manifestare similară a avut loc în aceeași zi, la Iași, ai cărei protagoniști principali au fost studenții¹⁸.

Mitingurile, marile demonstrații, care s-au bucurat de participarea unor largi categorii sociale, ajutoarele materiale acordate familiilor prizonierilor din Transilvania, intensa campanie întreprinsă în presă sînt mărturii că românii din statul național independent și-au făcut un titlu de onoare din sprijinirea și solidaritatea cu lupta fraților lor din Transilvania.

Prin caracterul ei larg de masă, ca și prin amploarea manifestațiilor pe care le-a prilejuit, de solidaritate a tuturor românilor, mișcarea memorandistă a dat un puternic impuls luptei pentru eliberare națională a poporului român, pentru înfăptuirea statului național unitar, luptă ce a fost încununată de victorie la 1 Decembrie 1918“¹⁹.

¹⁸ Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 60—61; C. Căzănișteanu, Gh. Pîrvulescu, *Din ecoul procesului memorandist*, în „Revista Arhivelor“ anul XII (1969), nr. 1, p. 110—111.

¹⁹ „Procesul memorandiștilor a fost un proces de străduințe seculare, îmbogățind măreția supremă a istoriei noastre. Memorandiștii prin iubirea de neam și de patrie au făurit visul de aur, contribuind cu abnegația cea mai neprihănită la dezrobirea, întregirea și libertatea neamului românesc. Au contribuit la izbînda dreptății istorice. Au contribuit la înfăptuirea României Mari cu muncă statornică și nepregetată. Principiul național l-au ridicat la rang de dogmă... Prin campania de la Viena, ei au determinat puternice curente, cu caracter național-românesc în toate țările civilizate. Prin Memorand s-a făcut ca românii să se bucure în opinione publică străină de prestigiul pe care l-au meritat. Memorandiștii au creat curente și focare ale românismului, pe care le-au ținut aprinse pînă în ziua cea mare a Unirii tuturor românilor. Memorandul a triumfat, neamul s-a întregit“ (Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 228/1939, f. 9).